

Természet Világa

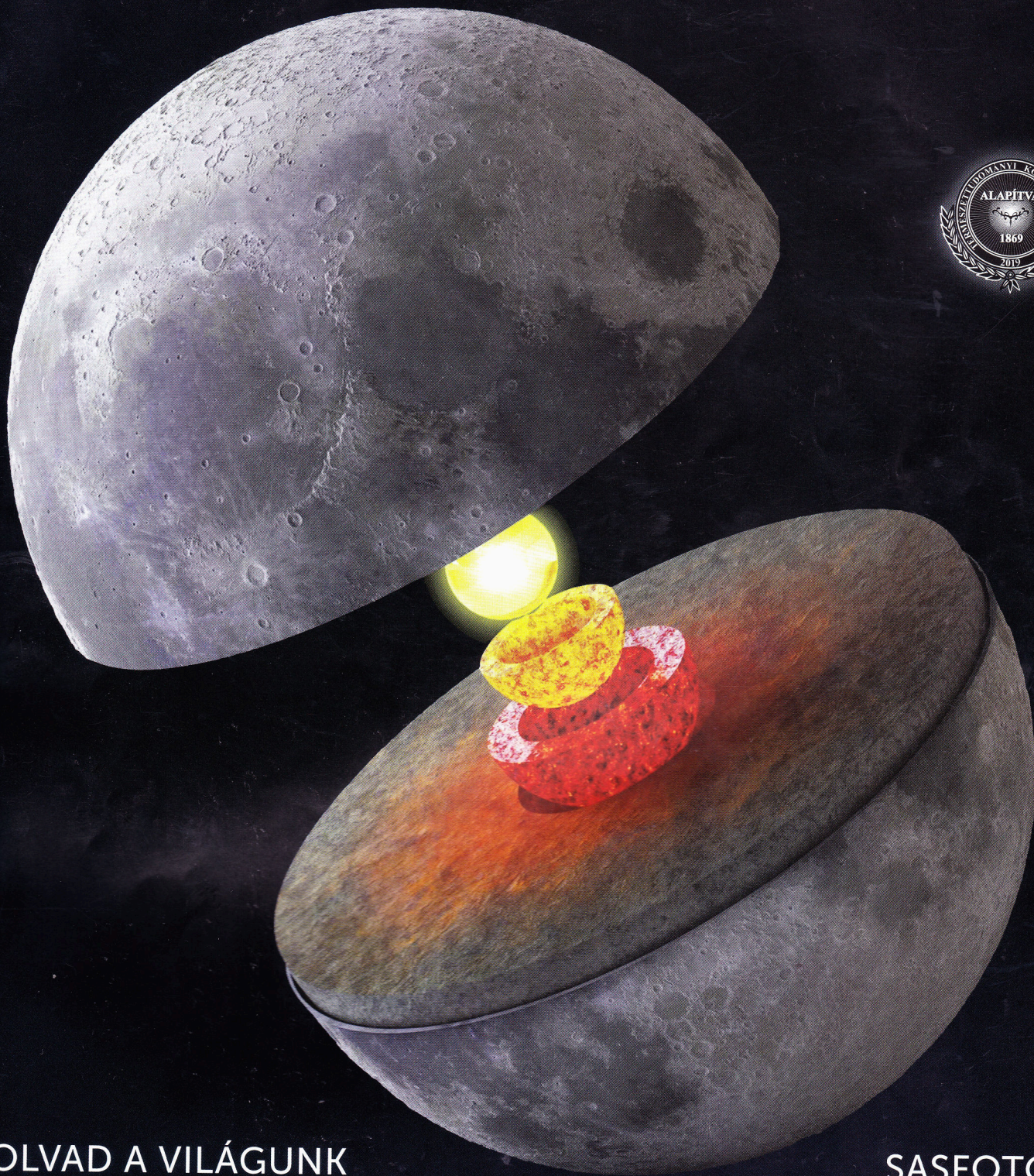
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

150. évf. 1. sz.

2019. JANUÁR

ÁRA: 800 Ft

Előfizetőknek: 670 Ft

OLVAD A VILÁGUNK
A KÉMIA FILOZÓFIÁJA
150 SOR A TUDOMÁNYRÓL

SASFOTÓK
ÉLETSTRATÉGIA ÉVSZAKOKRA
HOLDRENGÉSEK TERMÉSZETE

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ
TÁRSULAT FOLYÓIRATA

Megindította 1869-ben

SZILY KÁLMÁN

KIRÁLYI MAGYAR

TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT

A TERMÉSZETTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
150. ÉVFOLYAMA

2019. 1. sz. JANUÁR

Magyar Örökség-díjas és
Millenniumi Díjas folyóirat

nka

Nemzeti
Tehetség Program

EMBERI ERŐFORRÁS
TÁMOGATÁSKÉZELŐ

Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap,
az Emberi Erőforrások Minisztériuma,
az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő,
a Magyar Művészeti Akadémia,
Magyar Tudományos Akadémia és a
Nemzeti Tehetség Program támogatásával.

Főszerkesztő: GÓZON ÁKOS

Szerkesztőség:

1088 Budapest, Bródy Sándor u. 16.

Telefon: 06-1-327-8950, fax: 06-1-327-8969

E-mail-cím: szerkesztoseg@termvil.hu

Internet: termvil.hu

Felelős kiadó:

PIRÓTH ESZTER

a TIT Szövetségi Iroda igazgatója

Kiadja a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
1088 Budapest, Bródy Sándor utca 16.
Telefon: 06-1-327-8900

Nyomás:

PAUKÉR Nyomda

Felelős vezető:

Vértes Gábor

INDEX25 807

HU ISSN 0040-3717

Hirdetésfelvétel a szerkesztőségben

Korábbi számok megrendelhetők:
Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
1088 Budapest, Bródy Sándor utca 16.
Telefon: 06-1-327-8950
e-mail: info@termvil.hu

Előfizetés, reklamáció:

Magyar Posta Zrt.

Telefon: 06-1-767-8262

E-mail: hirlapelofigetes@posta.hu

Internet: eshop.posta.hu

Postacím: MP Zrt., Budapest 1900.

Előfizetésben terjeszti: Magyar Posta Zrt.
Árusításban megvásárolható a Lapker Zrt.
árusítóhelyein.

Előfizetési díj:

fél évre 4200 Ft, egy évre 8040 Ft

Mátyás Ferenc–Acsády László: Ébresztő rendszer az agy közepén.....	1
Vizi E. Szilveszter: Quo vadis, Magyarország?	7
Nagy Jenő: Kezdetek: Őskortól a hőskorig.....	10
Kiszely Márta: A holdrengések természete.....	15
Szoucsek Ádám: Földtudományi figyelő.....	22
Christos Chinopoulos: A mitokondrium szerepe a gyógyításban.....	25
Barta Zoltán: Életstratégia négy évszakra.....	31
Nemes László: A kémia filozófiája.....	38
OLVASÓNAPLÓ (Trupka Zoltán).....	43
FOLYÓIRATSZEMLE (Landy-Gyebnár Mónika).....	44
HÍREK (Landy-Gyebnár Mónika, Dulai Alfréd).....	47

Címlapképünk: Illusztráció A holdrengések című cikkhez

(Forrás: <https://res.cloudinary.com>)

Borítólapunk második oldalán: A fokozódó olvadás hatásai –

Olvad a világunk!? című cikkünkhöz

Borítólapunk harmadik oldalán: Szirti sas –

Kezdetek: Őskortól a hőskorig című cikkünkhöz (Csonka Péter felvételei)

Mellékletünk: XXVII. Természet–Tudomány Diák pályázat cikke

(Éliás János: A Nagy kunság doktora)

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: VIZI E. SZILVESZTER

Tagok: ABONYI IVÁN, BACSÁRDI LÁSZLÓ,

BENCZE GYULA, BOTH ELŐD, CSABA GYÖRGY,

HORVÁTH GÁBOR, KECSKEMÉTI TIBOR, KORDOS LÁSZLÓ,

LOVÁSZ LÁSZLÓ, NYIKOS LAJOS, PAP LÁSZLÓ,

PATKÓS ANDRÁS, RESZLER ÁKOS, SCHILLER RÓBERT, CHARLES SIMONYI,

SÓTONYI PÉTER, SZATHMÁRY EÖRS, SZERÉNYI GÁBOR,

VIDA GÁBOR, WESZELY TIBOR

Főszerkesztő-helyettes:

PÁSZTOR BALÁZS (pasztor.balazs@eletestudomany.hu; 06-1-327-8952)

Szerkesztők:

TEGZES MÁRIA (tegzes.maria@termvil.hu; 06-1-327-8954)

LŐRINCZ HENRIK (lorincz.henrik@termvil.hu; 06-1-327-8961)

NYERGES GYULA (nyerges.gyula@termvil.hu; 06-1-327-8960)

SZOUCEK ÁDÁM (szoucsek.adam@termvil.hu; 06-1-327-8951)

Tervezőszerkesztő: LÉVÁRT TAMÁS

Szerkesztőségi irodavezető:

DEME LÍVIA (info@termvil.hu; 06-1-327-8950)

XXVII. TERMÉSZET-TUDOMÁNY DIÁKPÁLYÁZAT

A Nagykunság doktora Kátai Gábor élete és munkássága

„*Vita mortuorum in memoria vivorum posita est*” („A halottak az élők emlékezetében élnek tovább.”) – Marcus Tullius Cicero római szónok igen találó szavaival kezdeném cikkemet, mellyel a tavaly 140 éve elhunyt dr. Kátai Gábor életművéről, életéről emlékezem meg.

Dr. Kátai Gábor a XIX. századi Magyarországon a rövid, ám annál tartalmasabb életében példamutató elszántsággal dolgozott hivatásában, bebizonyítva, hogy egy egyszerű vidéki mezővárosban is lehet a nagyvárosok orvosainak nível művelni a természettudományokat, mind könyvírással, mind szakfolyóiratok szerkesztésével.

A karcagi születésű orvos-tudor mentalitását a hazaszeretet, szerénység, tudásvágy járta át, amely az írásaiban, mindennapos tevékenységeiben is méltán tükröződött. Mindennapjait továbbá meghatározta az a dolog, mely a legfontosabb támasz volt akkor és most is: az istenhit, jelen esetben a karcagiakra kifejezetten jellemző református vallás. Sokoldalúságát mutatja továbbá, hogy a heves-nagykunsági egyházmegye segédgondnoki tisztségét is ellátta.

Élete – számtalan cselekedete mellett – azért is példaértékű, mivel egyszerű paraszti származása ellenére kitartással és szorgalommal tett szert a Nagykun Kerület főorvosi tisztségére, illetve országszerte elismert szakteknitély lett.

Kátai Gábor gyermekévei, fiatalkora

Kátai Gábor 1831. október 4-én látta meg a napvilágot Karcag városában id. Kátai Gábor (1798-1882) és Vincze Sára (1808-1889) fiaként, egyszerű földművelő

családból. Az 1764-ben készült Liber Fundi [1] bejegyzése szerint a család ősei „öreg Kátai István és Kátai Gáspár” 1745-ben 91, illetve 34 rhénes forint (1 rajnai forint = 60 krajcár) befizetésével vettek részt a redemptióban [2]. Két testvére volt, Zsófia (sz. 1829.) és Katalin (sz. 1836.) [3] [4].

Az akkori szokás szerint, és a család szegénysége, földművelő életmódja miatt Kátai Gábor csak 12 éves koráig járt a karcagi Református Gimnáziumba, ezután otthon segédkezett a földeken. Hatalmas értelme már ekkor megmutatkozott: állítólag hallomásból tanult meg olvasni. Édesapja ekkor látta be, hogy tudásra éhes fiából nem lesz földművelő [5].

Pályafutásának kezdete

1845-ben Karcag gyógyszerésze, Hollay József kérésére magának gyakornokot, ajánlásra a helyi gimnázium latintanárát kérte fel a patikus. A választás így esett az akkor 14 éves Kátai Gáborra, akinek karrierjét a Hollay-patikában eltöltött idő alapozta meg. A gyógyszerész minden tekintetben igyekezett tanítani, segíteni tanoncát, aki a pénzért könyveket kezdett vásárolni, így autodidakta módon képezve önmagát. Érdeklődése igen széleskörű volt, minden témában volt legalább egy könyv a gyűjteményében. Legjobban azonban mégis a természetrajz és vegytan tudománya fogta meg, hiszen minden nap ebben élt: a farmakológia tudománya felé kezdett húzni a szíve.

Az orvostudomány útján

Gyógyszerésszé válása

Az 1848-49-es szabadságharcot gyógyszerészsegédként élte meg az akkor még Karcagon tanuló Kátai, vizsgáját 1848-ban tette le. A harc után következő megtorlások és tárgyalások lecsendesedése után határozta el, hogy továbbképzzi magát: 1851 őszén a gyógyszerészi tanfolyam megkezdésével Pest-Buda felé vette az irányt, beiratkozva a gyógyszerészet hallgatói közé. Az első szemeszter elvégzése után azonban rá kellett jönnie, hogy a magyar gyógyszerészképzés igencsak elmaradott Ausztriához képest. Mivel a orvosok is szívesen mentek át 1-2 félév elvégzésére Bécsbe, Kátai is így tett. Egyetlen nehézsége a német nyelvtudása volt. A latint azonban olyan szinten sajátította el még Karcagon, hogy ezen a nyelven tette le vizsgáját jeles eredménnyel. 1853-ban ő volt az egyetlen, aki holt

nyelven szerzett oklevelet élő tudományból. Ebben egyébként fellelhető az orvosra meglehetősen jellemző nemzeti érzelm, mivel annyira azért tudott németül, hogy gyengébb társait némi összegért korrepetálja.

Gyógyszerészi állásai

A már bécsi gyógyszerészdiplomával rendelkező Kátai Pestre tért vissza. Ekkor hívta meg őt özvegy Hollay Józsefné Karcagra a férje halála után, hogy vezesse a patikát, ahol egykor segédként dolgozott. A felajánlást el is fogadta, azonban nem dolgoztak együtt sokáig, mivel letelepedésre egyelőre nem gondolt. Alátámasztja ezt az is, hogy rövidebb ideig dolgozott Törökszentmiklóson, Szolnokon, Tiszafüreden

és Szentesen patikusként. Kátai kétségkívül feltörekvő ember volt, ezt mutatja buzgalma is, mely az ország több gyógyszerertárába elvitte [6].

Továbbtanulás

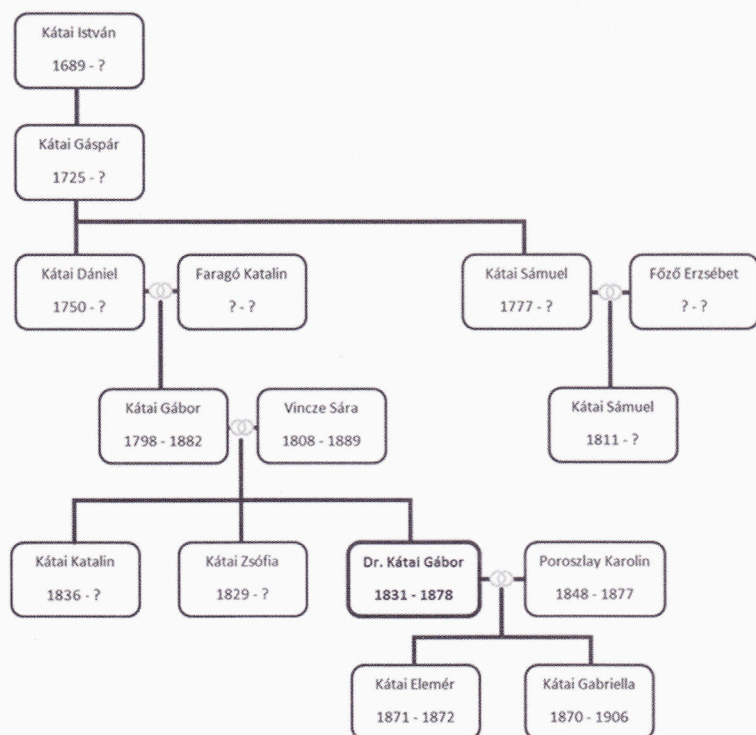
Hároméves gyógyszerértári munka után fogalmazódott meg benne az elhatározás: az orvosi egyetem elvégzése. 1856-ban iratkozott be a pesti fakultásra, ahol a

kor nagy orvosai, így Balassa János, Sauer Ignác, Bókay János vagy Semmelweis Ignác tanította őt. Pénzszűkében számos állást elvállalt, mely jellemzi a kunok leleményességét: az egyetem mellett dolgozott Matta László Szent István patikájában, illetve Csaplitzky Lilla nőnevelő intézetében világtörténelmet és magyar irodalmat tanított és vizsgáztatott [7]. Elvállalt állásai is ékezen mutatják azt, hogy Kátai Gábor mennyire széles műveltséggel és hatalmas tudással rendelkező ember volt.

Az Orvosi Hetilap-béli tevékenysége

Kátai Gábor orvosi tanulmányai idején alakult meg Markusovszky Lajos és a köré csoportosuló orvostanoncok szerkesztésében 1857-ben az Orvosi Hetilap.

Ebben a hetente megjelenő újságban egyre többet jelent meg az akkor még gyógyszerész Kátai Gábor neve. Az első itt megjelent tanulmánya „Az illó olajok közé kevert olcsóbb olajok, különösen a terpentinelaj fölfödése és kémlet módja” címet viseli. Még ugyanebben az évben publikált a hetilapban kilenc gyógyszerészeti közleményt is. Ezekre ékes példák az első évfolyam 17. számában közzétett „Miként kell a tapaszokat penészedéstől megóvni” című munkája, vagy „Acsereny (tannium) legjobb ellenszere a mérges gombáknak” című toxikológiai értekezése [8]. Mint későbbi kerületi főorvos, igen gyakran találkozott mérgezésekkel, mivel azok szinte mindennaposak voltak a Nagykunságban és általában az országban is. Ezekben a tanulmányokban a Természettudományi szóhalmazból származó újításokat használta legfőképpen a Bugát Pál iránti tiszteletéből. Így szerepelnek e tanulmányokban az iblany (jód), a szunyál (morfium) és az éleny (oxigén) szavak. Az újságban megindokolta a homeopathia württembergi betiltását, illetve számtalan német nyelvű szakkönyvekről írt ismertetőket (például: Bernhard Schuchardt: *Handbuch der allgemeinen und speziellen Arzneimittellehre und Rezeptirkunst*), mely a nyelvtudása fejlődésének bizonyítéka.

Más lapokban való ténykedése

Kátai Gábor írásbeli munkássága tükrözi érdeklődése sokszínűségét. Többször írt a Vasárnapi Újságba is. Cikkeinek témája mindig egy-egy neves tudós rövid életrajza. Így jelent meg 1858-ban a már említett lap 3. számának 25-26. hasábjain Budai Ézsaiás debreceni

polihisztor professzor életrajza, illetve az Orvosi Hetilap 7. számában Csorba József Somogy megyei főorvos biográfiája. 1859-ben az első magyar tankönyveket szerző Rácz Sámuelről emlékezett meg, 1860-ban pedig Pápai Páriz Ferencet méltatta írásában [9].

Természetesen szakirányú értekezései nem apadtak el más lapokban sem: 1863-ban a Gyógyászat című lapba a „Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke” című dolgozatot írta. Már orvosként fogalmazta meg a következő mondatot: „hogya a húgnak fehérjevizelésnél vért, cukorvizelésnél cukrot, sóskavizelésnél sóskasavat kell tartalmaznia.” [10] A kijelentése ma már evidens, azonban a XIX. században nem volt egyértelmű. A dolgozatban beszámol a vizelet általános fizikai tulajdonságairól, illetve meghatározta a Heller-féle mérővel a vizelet fajsúlyát.

Elismert orvosként végzett tevékenységei

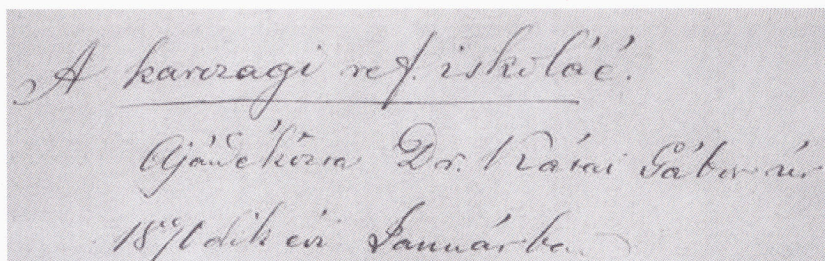
Orvossá avatása

Az élete legnagyobb célját 1861-ben érte el. Ekkor avatták orvostudorrá Fekete Lajossal, a kisújszállási születésű, későbbi kerületi tiszti főorvossal, orvostörténésszel. Ekkor Kátai nevét a Hőgyes-féle emlékkönyv y-nal írta [11]. Ez a későbbiekben is előfordul, példaként említhető a kifejezetten Kátai részére készített aranyozott díszkiadású „a természettudományok ó-kori története” című munka Papp Mártontól.

Orvossá avatásának híre a szülővárosába eljutván a karcagiak megválasztották főorvosuknak. Alig hozzákezdve azonban a munkához, az 1861-ben berekesztett országgyűlés hatására — ez a tett sértette az egészségügyet is —, önként lemondott állásáról, egyfajta tiltakozásképpen.

Európai körútja

A lemondása után a nagykunok 2000 forintot szavaztak meg neki nyugat-európai tanulmányi útjának segélyezésére. Természetesen egy ilyen utazás a művelt Nyugat-Európában nagyban fellendíthette a magyar orvostudományt is: Kátai is korszerű módszerek ismeretében tért vissza Karcagra. Utazásai fő helyszíneit főként Svájc, Nagy-Britannia, Hollandia és Belgium, valamint Franciaország, azon belül is Párizs jelentették. A francia főváros mély nyomot hagyott benne: lázas sokizületi gyulladásához társuló szívbélhártya-gyulladással kezelték egy szeretetkórházban [12].

Mivel könyvgyűjtési szenvedélyéről egész életében nem mondott le, az európai körútjának állomásait a Karcagi Nagykun Református Gimnázium tulajdonában lévő Kátai-hagyaték néhány kötetéből nagy vonalakban össze lehet állítani. A possessor bejegyzésekben a külföldről szerzett könyvek pontos megvételi időpontját és helyszínét is jelölte egyes esetekben, más esetben pedig csak következtethetünk a kötet stílusáról, nyomási évről és nyelvről a származási helyére: ilyen például a bejegyzés szerint Londonban 1862. június 12-én megvásárolt City of Hamilton vagy a brüsszeli 4 kötetből álló Moeurs Usages et Costumes című francia nyelvű, a világ viseleteiről és népeiről szóló átfogó gyűjtemény.

Párizsi betegsége javulása után 1862-ben a cseh Karlsbadba (ma: Karlovy Vary), a híres fürdővárosba ment egy kúra miatt. Szerencséjére ekkor tartották a német természetvizsgálók éves vándorgyűlésüket. Az eseményt áhítattal csodálta, s megfogalmazódott benne a gondolat, miszerint feltámasztaná a Bugát Pál és Bene Ferenc által megalakított, de 1847-től félbeszakadt Magyar Orvosok és Természetvizsgálók nagygyűléseit [13].

Hazatérése után

1862-1865-ig Karcagon magángyakorlatot folytatott, majd Pestre költözött. Ekkor jelent meg Trattner nyomdájában a *Növénytan különös tekintettel a gyógyszerismére* c. könyvének első kiadása. Később ugyanezen alkotás második, változatlan kiadását 1867-ben tették közzé. A háromkötetes művet Felletár Emil gyógyszerésszel írták, mely rengeteg ábrát tartalmaz. Kátai széles európai műveltségét bizonyítja az is, hogy az alkotás megírásához a legfőbb forrásokat német és francia tudósok szolgáltatták. A műben Kátai legbővebben a kininről írt, amely a leginkább foglalkoztatta: ezzel az anyaggal lehet gyógyítani a maláriát. Érdeklődésének oka az

volt, hogy a szúnyogoktól hemzsegő, mocsaras-lápos Nagyunság az 1860-as években a betegség főfőszéknek bizonyult.

A Természettudományi Társulat tagjaként

Amikor Pestre költözött, ő lett a Természettudományi Társulat első titkára. Szily Kálmán írta, hogy a karcagi orvos nagy példaképe, Bugát Pál óta senki sem szerette annyira a Társulatot, mint Kátai. Ennek és a doktor históriai érdeklődésének bizonyítéka, hogy 1868-ban ő írta meg a Természettudományi Társulat történetét a negyedszázados jubileumukra, valamint egy időben még a Társulat könyvtárát is rendezte [14].

Kátai a balneológia híve volt, a nagygyűlések során számos alkalommal propagálta a Felvidék, Bártfa, Tátrafüred és Korytnica gyógyvizeit, de Erdély sem maradhatott ki listájáról, itt Félixfürdőt és Püspökfürdőt javasolta. Mi sem bizonyítja mindezt, mint-

De annál inkább hadd írjak azon hitelmről, azon szent meggyőződésemről, hogy az élet körülményeinek nem töltünk függött megváltozásai után a legnagyobb jótéteménye és áldása az isteni böltsességnek, az egész Kátai családra nézve, épen abban nyilatkozott, hogy a rejtetes zivatar elől, magához ölelte azt, kit az erős isten még jobban szeretett, mint szeretettük mi.

Nem aplanat, nem ábrándos, de igen is indokolt és valóban megnyugtató édes hit ez. Legyen ez édes hit minnyájának drága közös kintse.

Ilyen érzelmeikkel beteljesedett szívűből foly az én üdvözlésem az Ötvenéves házaspár tiszteletére.

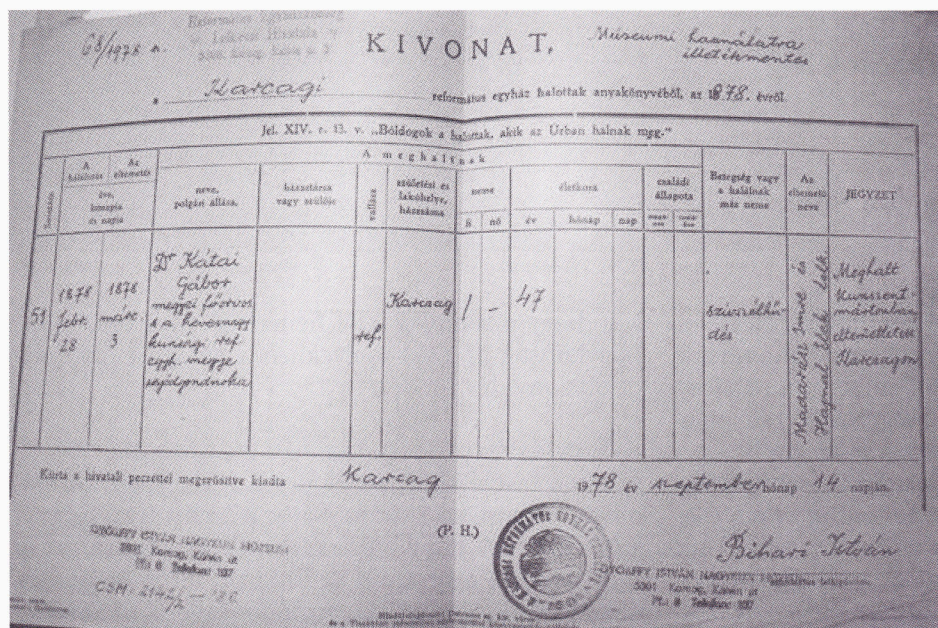
Adja által édes Katizna! ezen én üdvözlésem áldás kívánságaimmal együtt az őz pártárkának s élete hő társának. Miénk az, hogy áldásokat kívánjunk, könyörögjünk azokra, kiket szeretünk. A jó adomány és tökéletes ajándék pedig, onnan felülről, a világosság atyjától származik. Kísoda is az, a ki tudhatná, mi legyen az embernek jó, e hiábavaló életnek napjainak száma szerint, melyeken mint egy árnyékon által megyen. Bölts isten! te tudod az idöket, és az idönek jeleit. Te add boldogító áldásaidat azokra, kiket egy fél századon keresztül örömben és búbán egyesítettél.

Fogadja a meglemegett tisztas pár, az ötvenéves jubileumi ünnepen, az én megtelt szívemnek ez édes ömlengéseit azon hitűből meggyőződéssel, hogy az isten elég hatalmas a keserűsügből is édesességet hozni ki, s azoknak, kik őt igazán szeretik, mindennek egy aránt javukra vannak.

Fogadja kegyed is tisztelt barátom, édes Katizna! ezen sorokat szíves szeretettel, emlékezték kegyed s emlékezték jól az egész család rólam, ki elfogyhatatlan szeretettel s jó indulattal maradok

Özinte tisztelőjök
Könyves Tóth Mihály.

Tudomásunk szerint még több, ehhez hasonló, országos hírű emberektől származó eredeti levél van Kátay Katalin urhölgy birtokában, talán nem veszi részünkről rossz néven, ha felkérjük: bocsásson még ezek közül rendelkezésünkre többet is, hogy e lap hasábjain közölhessük. Hadd élvezze a késő ivadék a nagy szellemek eme remek alkotásait. Adjuk meg ezekkel nagynevű testvérének, Karczag város örök büszkeségének, a természet — s kivált az orvosi tudományok egyik uttörőjének házában: Dr. Kátay Gábornak — az elismert, melyet minden magyar embertől megérdemelt.

hogy a gyűlés záróülését Kátai elnökletével éppen Parádon tartották meg, mely a mai napig igen híres gyógyvizéről.

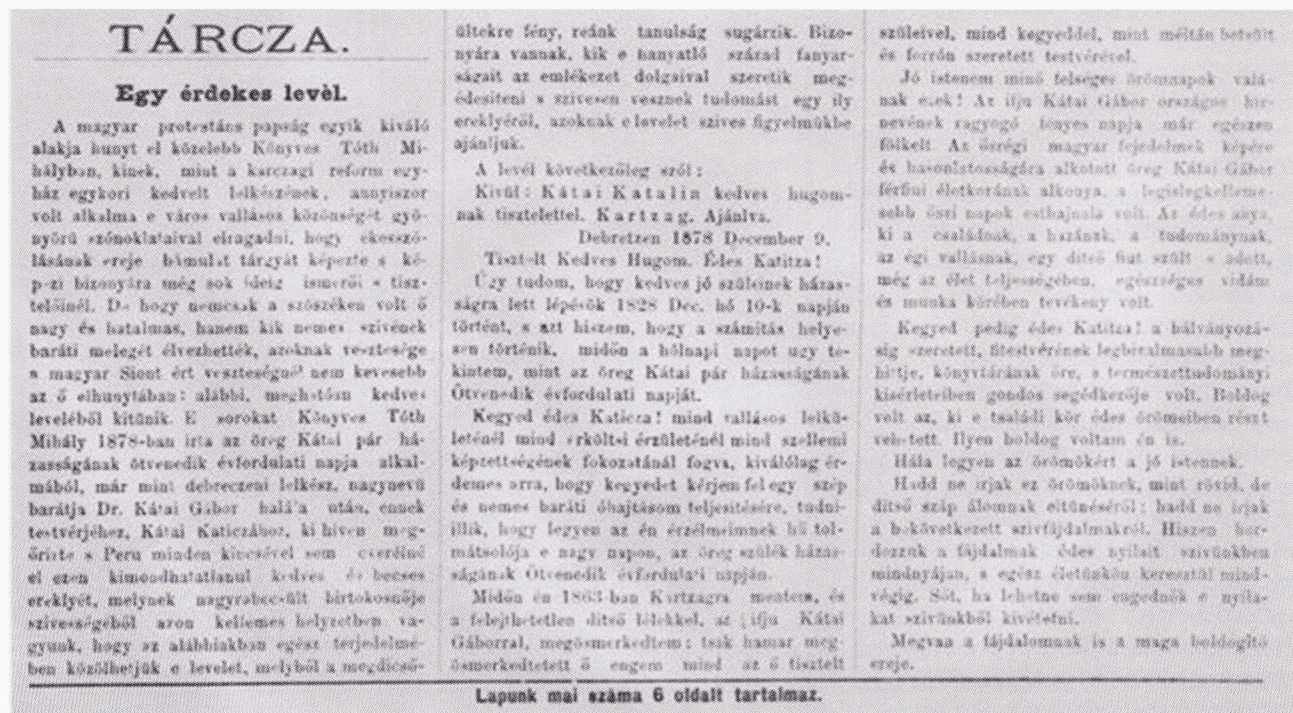
A koleravész elleni harc

Kátaai Gábor koleraorvosként két nagy járványt vésztelt át: az 1866-os és az 1873-as kolera járványt. Előtte már számos írásában ismertette a mákonyt vagy ópiumot, és annak élettani hatásait. Tapasztalatai szerint a kolerában a mákony alkalmazása addig célszerű, míg a hányás nem nagyfokú, ellenben az kiszáradáshoz vezethet. A központi

tette továbbá, hogy a bécsi kolera-kongresszusra nem küldtek senkit, illetve hiányolta, hogy a kolera-csírát eddig „a górcsöves műszerök alá még nem vehették”. Intuitive és deductive csaknem kimondta a bakteriológiai eredetet! A fertőtlenítést kötelezővé tette, erre a célra karbolsavat, klórmentes vizet, rézgálicos oldatot javasolt.

Korát megelőző kijelentései, felfogása

A népi gyökerekkel rendelkező orvos furcsa módon idegenkedett a népi gyógyásztattól. Egy tragikus eset kapcsán, amikor egy gyermek bőrbaját forró

kemencében kezelték, s a kislány megsült, kijelentette: „a nép gyógymódja iránt a lelkesedésnek legcsekélyebb árnyalatával sem viseltetem”.

Több ízben összeütközésbe került egyházi méltóságokkal. A harangozást járványos időszakban pánikeltőnek tartotta, és nem értett egyet az „első a pap, azután jöjjön az orvos” gyakorlattal sem. Erre a válasza a következő volt: „ha élőnek marad a test, meglelik a lelket később is”.

Zavarta továbbá közegészségügyi elmaradottságunk is. Szerinte a szentek életének terjedelmes ismertetése helyett az iskolákban egészségtant is lehetne oktatni, ezzel a kijelentésével is úttörő volt a XIX. századi Karcagon.

Családja

Kátai igen későn, 1869-ben vette feleségül Poroszlai László Debrecen városi tanácsnok lányát, Karolint. A neje 5 év súlyos betegség után hunyt el 1877-ben, egy évvel férje előtt. Két utódja született: a mentális betegséggel küzdő Gabriella (1870-1906) és a kisdéként meghalt Elemér (1871-1872) [18].

Utolsó évei

1878. január 10-én Kátai Gábor a Nagykun Kerület megszűnésével Szolnokra költözött. Február 24-én már Kunszentmártonban sorozóbizottsági feladatokat látott el. Emberségét mi sem mutatja jobban, mint az aznapi eset: egy özvegyasszony egyetlen gyermeke állt előttük, és Kátai, hogy segítsen a családon, „alkalmatlannak” kívánta nyilvánítani az ifjút. Az osztrák sorzóorvossal ezután összeszólalkoztak, s a heves vita következtében agyi embóliát kapott. Kátai Gábor 1878. február 28-án hunyt el. Díszőrséggel szállították Karcagra, majd március 2-án helyezték végső nyugalomba [19], az emléket kálvinista hagyományoknak megfelelő szerény obeliszk őrzi [20]. Feleségével és gyermekeivel együtt nyugszik a karcagi Déli temető H/1-es parcellájának 1. sorának 28. sírjában a nagykunok orvosa [21]. A Kátai-bibliográfia szerint 17 lapban gyászolták halálát.

Emlékezete

Kátai Gábor szenvedélyes bibliofil volt már gyakornoki évei alatt is, ez a passziója élete végéig megmaradt. Több ezer kötetes könyvtárában a legmodernebb orvosi, természetrajzi és vegytani kötetek mellett felsorakoztak a magyar és az ókori klasszikusok művei is. Könyveinek nyelvére jellemző a latin, görög, német, angol, francia, és nem utolsósorban a magyar is. Ez a felsorolás továbbra is alátámasztja azt az álláspontot, miszerint Kátai egy sokoldalú, széles látókörrel rendelkező

tehetség volt, köteteiről katalógus készült. Testvére, Kátai Katalin (az értesítőkből *Kátai Katicza Ónagysága*) 108 kötetet adományozott az 1896/97-es tanév folyamán a Karcagi Ev. Ref. Főgymnasium részére [22].

Nem csak a könyveket gyűjtötte szenvedélyesen. Igen nagy darabszámú numizmatikai és archeológiai gyűjteménye volt. Ásványtani kollekcióját szintén Kátai Katalin adományozta a gimnáziumnak 1894-ben, melyek közül az első világháború idején az ott elszállásolt katonák elvitték a csillogóbb darabokat. Nagy része azonban ma is a gimnázium három vitrinjében, kategorizáltan megtalálható.

Karcag városában lévő házát a református egyház örökölte, ugyanitt utcát neveztek el róla. A karcagi kórház az emléke előtt tisztelegve 1991. október 19-én felvette a nagy karcagi orvostudor nevét. Az épületben megtalálható az erre az alkalomra Györfi Sándor szobrászművész által készített mellszobra is [23].

Összegzés

Dr. Kátai Gábor rövid élete során kimagaslót alkotott a gyógyszerészet terén. Feltevésem, miszerint munkásságára nagy hatással volt életútja és vice versa, igazolódott. Megmutatta továbbá, hogy egy egyszerű mezővárosból is lehet művelni európai szinten a természettudományokat. Egy jelentéktelennek tűnő kisváros

sorsát viselte szíven, a település ezt jó szándékával, támogatásával viszonzotta. Talán ezért érezte azt, hogy egész életében adósa Karcagnak.

Gyakran méltatlanul elfeledjük ezt a sokoldalú talentummal megáldott tudós embert. Mégis, nélküle nem lenne ez a város most olyan, amilyen. A cik kem elején idézett latin közmondásra utalva zárnam munkámat: Kátai Gábor bár meghalt, de az emlékeztünkben él tovább. Kötelességünk tehát, hogy méltán őrizzük emlékét és tisztelettel adózzunk a Nagykun-ság doktora előtt.

ÉLIÁS JÁNOS

JEGYZETEK

- [1] 1745-ben a jászkun redemptio során létrejött dokumentum az ún. Földkönyv, mely rögzítette az egyes személyek pénzbeli részvételét a föld megváltásában (a befizetett összeg arányában kaptak földeket a családok)
- [2] I. Lipót 1702-ben eladta a Jászokunságot a Német Lovagrendnek, mely jogtalan volt a jászok és a kunok kollektív nemességét figyelembe véve. 40 évet kellett várni, hogy a karcagi nótárius Varró István közbenjárására Mária Terézia 1745-ben megengedje, ha a jászok és kunok visszafizetik az 500 ezer rhénes forintot a kincstárnak, visszanyerhetik a szabadságjogaikat. A redemptio (jelentése: megváltás) folyamata tehát a korábban birtokolt szabadságjogok visszavásárlását jelentette.
- [3] Kivonat a karcagi református egyház szülöttek és megkereszteltek anyakönyvéből, az 1831 évről. Györffy István Nagykun Múzeum Adattára (továbbiakban: GYINMA) 2142/1-86.
- [4] Könyves Tóth Mihály levele Kátai Katiczához. In: Nagykunság. XX. évf. 9. szám. p. 1-2.
- [5] Zelizy Dániel: Megemlékezés Kátai Gábor felett. Debrecen, 1878. A depr. Orvosgyógyszerész Egylet kiadása.
- [6] Szállási Árpád: Kátai Gábor. In: Karcag a magyar művelődés történetében. Karcag, 2001. Szerk.: Péter László. Karcag Város Önkormányzata kiadása. p 72.
- [7] Szállási Árpád: 2001. p 73.
- [8] Ruzicska Ferenc-Kátai Ferenc: Kátai Gábor műveinek bibliográfiája. Karcag, 1991. Városi Csokonai Könyvtár kiadása.
- [9] Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. (Online: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10473.htm>)
- [10] Kátai Gábor: Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke. In: Gyógyászat. 1863. III. évf. 38. szám. p. 771-774.
- [11] Szállási Árpád: 2001. p 75.
- [12] Szállási Árpád: 2001. p 76.
- [13] Szállási Árpád: 2001. p 76
- [14] Magyar életrajzi lexikon. (Online: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07523.htm>)
- [15] „OpiummeHercleexcitat” illetve „Opiummeherclesedat” Szállási Árpád: 2001. p 82.
- [16] Zalai Károly: Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest. 1998. Budapesti Gyógyszerészeti Társaság kiadása.

[17] Szállási Árpád: 2001. p 83.

[18] Kátai Gábor tudor. Nekrológ. In: Vasárnapi Újság. 1878. XXV. évf. 10. szám. p. 152-154.

[19] Kivonat a karcagi református egyház halottak anyakönyvéből, az 1878 évről. GYINMA 2142/2-86.

[20] Kátai Ferenc: Kátai Gábor nagykun orvostudor 1831 — 1878. (Online: <http://www.katai.hu/elete-es-munkassaga.html>)

[21] Szmodits László: Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adattára. Budapest, 2003. Dictum Kiadó. p. 130-131.

[22] A Karcagi Ev. Ref. Gymnasium Értesítője az 1896/97-es iskolai évről. (Szerk. Horváth Ferencz) p 102-103.

[23] Szalay Erika: A karcagi tudós. In: Gyógyszerészettörténet. 2004. II. évf. 3. szám. p. 26-28.

IRODALOM

A Karcagi Ev. Ref. Gymnasium Értesítője az 1896/97-es iskolai évről. (Szerk. Horváth Ferencz) p 102-103.

A magyar orvosok és természetvizsgálók 1868. augusztus 21-től 29-ig Egerben tartott XIII. nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Eger, 1869. Szerk.: Kátai Gábor és montedégói Albert Ferenc. Az érseki lyceum könyv- és könyomdaja.

Kátai Ferenc: Kátai Gábor nagykun orvostudor 1831 — 1878. <http://www.katai.hu/elete-es-munkassaga.html>

Kátai Gábor tudor. Nekrológ. In: Vasárnapi Újság. 1878. XXV. évf. 10. szám.

Kivonat a karcagi református egyház szülöttek és megkereszteltek anyakönyvéből, az 1831 évről. Györffy István Nagykun Múzeum Adattára (továbbiakban: GYINMA) 2142/1-86.

Kivonat a karcagi református egyház halottak anyakönyvéből, az 1878 évről. GYINMA 2142/2-86.

Könyves Tóth Mihály levele Kátai Katiczához. In: Nagykunság. XX. évf. 9. szám.

Magyar életrajzi lexikon. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC07165/07523.htm>

Ruzicska Ferenc-Kátai Ferenc: Kátai Gábor műveinek bibliográfiája. Karcag, 1991. Városi Csokonai Könyvtár kiadása.

Szalay Erika: A karcagi tudós. In: Gyógyszerészettörténet. 2004. II. évf. 3. szám.

Szállási Árpád: Kátai Gábor. In: Karcag a magyar művelődés történetében. Karcag, 2001. Szerk.: Péter László. Karcag Város Önkormányzata kiadása.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10473.htm>

Szmodits László: Neves magyar gyógyszerészek kegyeleti adattára. Budapest, 2003. Dictum Kiadó.

Zalai Károly: Gyógyszerészeti numizmatika. Budapest. 1998. Budapesti Gyógyszerészeti Társaság kiadása.

Zelizy Dániel: Megemlékezés Kátai Gábor felett. Debrecen, 1878. A depr. Orvosgyógyszerész Egylet kiadása.

Kátai Gábor: Húgykémlé (uroscopia), különösen az emberhúgy természeti, vegyi stb. vizsgálata és kórtani értéke. Gyógyászat. 1863. III. évf. 38. szám.